

BEU. SBE. Derg.
Cilt:4 Sayı:1 Haziran 2015

SEYYİD KUTUB'UN “Fİ ZİLÂL'İL KUR'AN” İSİMLİ ESERİNDE DİRİLİŞ

Fatma PINAR*

Özet

Makalemizde İslâm davası uğrunda mücadele vermiş ünlü bir İslâm düşünürü olan Seyyid Kutub'un dirilişe dair görüşlerini, yazmış olduğu *Fi Zilâl'il Kur'an* isimli meşhur tefsir çalışmasından yola çıkarak sunmaya çalışacağız. Makalenin giriş kısmında genel olarak diriliş hakkındaki görüşlere yer vereceğiz. Ardından birinci bölümde Kutub'un diriliş konusundaki görüşlerini değerlendirecek, ikinci bölümde ise onun dirilişin Kur'ani delilleri olarak görülen ayetler hakkındaki değerlendirmelerini sunacağız. Kutub'un bu eserinde geleneksel tefsir anlayışından farklı bir metot izlediği ve içtimai, iktisadi, sosyal konulara da değindiği görülmektedir. Diriliş konusunu da özgün bir metotla ele aldığı gerçeğinden hareketle böyle bir çalışmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: *Seyyid Kutub, Fi Zilâl'il Kur'an, Diriliş, Kur'an, Ahiret*

SAYYİD QUTB'S “Fİ ZİLÂL'İL QURAN” IN NAMED WORK RESURRECTION

Abstract

Articles Islam in our case with a renowned Islamic thinker Sayyid Qutb have fought for their opinions about the resurrection, he wrote the Koran is Zilâl'il Fi Based on the famous commentary will try to offer work. We will give place to the general opinion on the resurrection at the beginning of the article. Then to assess their views on the resurrection of the Arctic and then we will present the assessment of the verses of the Qur'an is seen as evidence of the resurrection. Qutb's commentary followed by a different method from the traditional understanding of the work and social, economic, it is seen that touch on social issues. Resurrection from the fact that the issues addressed in the original motion a method we believe that this article is important.

Keywords: *Sayyid Qutb, Fi Zilâl'il Qur'an, Resurrection, Qur'an, Hereafter*

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Bilim Dalı Doktora Öğrencisi (e-posta: fatmapnar1453@gmail.com).

Giriş

Ba's (haşr) sözlükte toplanmak, bir araya gelmek gibi anlamlara gelmektedir (Esen, 2006, 328). Terim anlamı ise öldükten sonra dirilmek ya da asli parçaları bir araya getirerek ve ruhları da buna iade ederek, Allah'ın ölüleri mezardan çıkarmasıdır (Eş'ari, 1410, 265; Gazzali, 1424, 134; Karadaş, 2008, 96; Nesefi, 1293, 236; Sâbuni, 2011, 177; Teftazani, 2010, Yaran, 1998, 103; Yavuz, 1992, 98). Kur'an özellikle ahiret inancı üzerinde durmaktadır. Sadece Kur'an'da değil, ondan önceki semavi kitaplarda da ahiret konusuna yer verilmiştir (Erdemci, 2012, 169). Zerdüştlük, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslâm gibi semavi dinlere göre fani olan âlemde zaman dümdüz bir hat şeklinde akıp gitmektedir. Âlemle birlikte içinde yaşanılan zaman da sona erecek ve yeni bir âlem ile sonsuz bir zaman başlayacaktır. İlahi dinlere göre ahiret, dünya hayatını takip eden, ona benzemekle birlikte daha farklı çeşitli merhalelerden oluşan ölümsüz bir âlemdir (Çelebi, 2012, 684).

Bununla birlikte ahiret hayatını inkâr edenler de her devirde olagelmıştır. Hz. Peygamber zamanında "*Muattıla*" adı verilen eğitilmemiş Araplar, Allah'ın öldükten sonra diriltip, hesaba çekeceğini inkâr etmiş, Peygambere şiddetle karşı çıkmışlardır. Bunlar tabiatın diriltip, dehrin yani zamanın yok ettiği düşüncesini benimsemişlerdir (Şehristani, 2011, 435). Yine dirilişi inkâr eden bir başka kesimse, ister İslâm ile uyuşsun isterse de uyuşmasın, yorumlarını aklın kanunlarına göre yapan metafizikçi filozoflardadır (Cürcani, 2011, 50). İslam filozofları da dirilişi kabul etmekle birlikte, dirilişin bedenle değil sadece ruh ile olduğunu söyleyerek kelam âlimlerinin bu konudaki görüşlerine muhalefet etmişlerdir. Öyle ki bu durum uzunca bir dönem İslâm filozofları ve kelamcılar arasında tartışma konusu olmuş, kelamcılar diriliş olayını ispatlayacak birçok delil getirmişlerdir (Abramahov, 2010, 83; Erdemci, 2012, 169-170; Gazzali, 2012, 221; Harputi, 2005, 121). Ancak Kur'an dirilişi inkârı en büyük sapıklık olarak değerlendirmiş ve bu gerçeği inkârdan sakındırmıştır (Coşkun, trs., 212). Aynı zamanda dirilişin inkârı Peygamberin verdiği haberlerin yalanlanması anlamına da gelmektedir (Abduh, 1986, 230).

1. Diriliş Gerçeği

Kâinatta hiç şaşmayan bir düzen söz konusudur. Bütün canlılar ilk olarak yaratılır, Allah'ın takdir ettiği bir zamanda da ölürlür. İnsanoğlunun bu iki merhaleden sonra geçeceği üçüncü bir merhale de ikinci kez yaratılma denilen diriliştir. Bu diriliş, insanın inkâr edemeyeceği, kaçamayacağı bir gerçektir. Bakara Suresi'nde "*Siz ölüler idiniz, sizi O diriltti. Sonra öldürecek, sonra tekrar diriltecektir*" buyrulmaktadır (Bakara, 2/28). Bu ayette şu tespitte bulunmaktadır: "Yüce Allah, insanlığı ilk önce ölümün sessizliğinden sıyrıp yeryüzüne salıyor, sonra onu ölümün eli aracılığı ile yakalıyor, arkasından onu tekrar diriltiyor. İnsanın ilk yaratılışı nasıl O'ndan kaynaklandı ise ahirette yine O'nun huzuruna dönecektir" (Kutub, 1972, 52). Seyyid Kutub burada insanın ilk kez yaratılmadan önceki halini

de aslında bir ölüme benzetmekte, Allah'ın ilk kez yaratması ile birlikte mahlûkatın hayat bulduğunu, ardından kendileri için tayin edilmiş bir zamanda onları tekrar öldüreceğini ve ardından da tıpkı ilk yaratmada olduğu gibi dirilişin gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Kutub'a göre ayet burada bütün insanların kesin bir şekilde bu gerçekleri görmelerini sağlamaktadır. Onları hayatlarının çeşitli kademelerini ve akışını düşünmeye çağırmaktadır. Onlar bir zamanlar ölü idi ve daha sonra dirildiler. İnsan asla bu gerçeği düşünmekten uzak kalmaz ve bu gerçek yaratıcı kudretin varlığını kabul etmekten başka bir gerçeğe insanı götürmez. Onlar şimdi canlıdırlar ve hayat adı verilen gerçeği üzerlerinde taşımaktadırlar. Bu aşamadan sonra insanları öldürecek ve ardından diriliş gerçekleşecektir (Kutub, 1972, 52).

Kutub yine Nuh Suresi on yedi ve on sekizinci ayetlerle ilgili açıklamalarında diriliş olayını şöyle özetlemektedir: “Yerden biten insanlar bir başka seferinde tekrar onun derinliklerine döneceklerdir. Yüce Allah insanları yerden çıkardığı gibi yine ona döndürüyor. Hemen kemiklerini yerin topraklarıyla karıştırıyor, yerden çıkmadan önce oldukları gibi atomlarını yerin atomlarıyla karıştırıyor, sonra onları yerden ilk çıkardığı gibi tekrar çıkarıyor ve ilk bitirdiği gibi tekrar bitiriyor” (Kutub, 1972, 3714). Burada özellikle ilk yaratılış üzerinde durmak suretiyle diriliş olayı üzerinde durmakta ve konuyu özetlemektedir.

Kutub'un diriliş konusunda üzerinde durduğu bir başka husus ise dirilişin bir hikmete yönelik olduğudur. “*Kâfirler, Allah'ın öleni tekrar diriltmeyeceğine dair alabildiğine Allah'a yemin ettiler. Hayır! Bu Allah'ın gerçekten vaadidir. Ancak insanların çoğu bunu bilmezler. Allah ihtilaf ettikleri şeyin gerçek yüzünü onlara gösterecektir; kâfirler de yalancı olduklarını bilsinler diye, ölenleri tekrar diriltecektir*” (Nahl, 16/38-40). Bu ayet bağlamında dirilişin hikmeti üzerinde duran Kutub, Allah'ın insanları yarattığından beri, onları kötülükten sakındırmak, iyiliği emretmek ve hesap gününde korkutmak amacıyla sürekli peygamberler gönderdiğini ve peygamber gönderdiği ilk günden beri diriliş meselesinin bir inanç problemi haline geldiğini söylemektedir. O, Allah'ın ölüleri tekrar diriltmeyeceğine dair Kureyşlilerin ısrarla Allah'a yemin ettiklerini, aslında onların Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte, ölüleri çıkararak dirilteceğine inanmadıklarını vurgulamaktadır (Kutub, 1972, 2171). Ardından Kutub şöyle söylemektedir: “Onlar yeniden dirilişteki ilahi hikmetten habersizlerdir. İlahi kudretin tabiatını, bu kudretin insan düşüncesi ve gücü ile kıyaslanamayacağını, herhangi bir şey icat etmenin ona zor gelmeyeceğini ve bir şeyin olması için ilahi iradenin ona yönelmesinin yeterli olacağını bilmiyorlar” (Kutub, 1972, 2172). Kutub burada inkârcıların dirilişin hikmetinden habersiz olduklarını ve düşünüp, tefekkür etmediklerini ifade etmektedir. Böylece diriliş gerçeğini görmemezlikten gelerek inkâr eden bu kimselerin ne kadar yanıltıldığını göstermek amacıyla diriliş gerçekleşecektir.

Kutub'un tefsirinde dirilişin konusunda üzerinde durduğu diğer bir husus ise diriliş gününün dehşetidir. Hac Suresi ikinci ayetinde dirilişin dehşetine

değnilmekte ve şöyle buyrulmaktadır: “*Onu gördüğünüz zaman, her emzikli kadın emzirdiği çocuğundan geçer; her hamile kadın çocuğunu düşürür. Sen insanları sarhoş görürsün. Aslında onlar sarhoş değildirlerdir* (Hac, 22/2). Kutub bu ayet bağlamında o günün ürpertici havasını dile getirmekte ve şöyle söylemektedir. “Gerçekten çok dehşetli ve ürkütücü bir giriş, kalpleri ve gönülleri titreten bir sahne... ‘Ey insanlar’ şeklindeki bir çağrıyla başlamakta, ardından hepsi de Allah’tan korkmaya davet edilerek, ‘Rabbinizden korkun’ denilmektedir. Çünkü kıyametin sarsıntısı büyük bir şeydir” (Kutub, 1972, 2408). Kutub dirilen ve korku halinde kaçışan insanların hallerinin tasvir edildiği bu ayetten duyduğu korku ve ürpertiye dile getirmekte ve sözlerine şöyle devam etmektedir: “Bu eni boyu ölçülemeyen canlı bir dehşettir. Sadece insanların ruhları üzerinde bıraktığı etki ile ölçülebilir. Emzirdikleri yavrularını unutan analar üzerindeki etkisi ile bilinir” (Kutub, 1972, 2408). Kutub bu dehşeti anlatmanın imkânsız olduğunu ancak insanlar üzerindeki tesiri düşünüldüğünde anlaşılabilirliğini ifade etmektedir. Kutub emzirdiği yavrusundan vaz geçen anneler üzerinde durmakta ve bir annenin insanın aklını başından alıp götüren dayanılmaz bir dehşetle karşı karşıya kalmadığı sürece, yavrularını unutmayacağını söyleyerek, korkunun boyutlarına dikkat çekmektedir (Kutub, 1972, 2408).

Kutub tefsirinin birçok yerinde diriliş anında yaşanacak olan olaylara da değinmektedir. İsrâ Suresi elli ikinci ayette diriliş zamanına işaret edilerek şöyle buyrulmaktadır: “*Sizi çağırdığı gün, O’na hamd ederek davetine uyarsınız ve çok az bir zaman kaldığınızı sanırsınız*” (İsrâ, 17/52). Bu ayet dirilme gününe inanmayarak alaycı bir şekilde diriliş zamanını soran inkârcılara cevap vermekte ve Allah onlara bu ayetlerle dirilişin yakında vuku bulacağını, o gün inkârcıların Allah’a hamd ederek çağrısına uyacaklarını bildirmektedir (Cevziyye, 2011, 574; Taberi, 1988, 1217; Bilmen, 1991, 1881). Kutub’un bu ayet hakkındaki değerlendirmeleri şöyledir: “Bu sahne öldükten sonra dirilişi yalanlayıp inkâr edenlerin, mezarlarından kalkıp ilahi çağrıya uydukları zamanki hallerini; dillerinin Allah’a hamd ederek kıpırdanışını canlandırıyor. Çünkü o anda bundan başka söyleyecekleri bir sözleri ve verecekleri bir cevapları yoktur” (Kutub, 1972, 2233). Kutub kıyamet gününde Allah’ın inkâr edenlerin ağızlarından “elhamdülillah” lafzının çıkmasını son derece şaşırtıcı bulmaktadır. Gerçi her ne kadar bu durum şaşırtıcı olursa olsun, onların “elhamdülillah” demekten başka bir cevapları olamaz. Kutub o gün dünyada yaşamış oldukları şeylerin bir gölge gibi hızlıca önlerinden geçip gittiğini ve bunun akabinde dünyada çok az kalmış olduklarına kanaat getirdiklerini söylemektedir.

“Dünyanın bu şekilde canlandırılması, insanların gözünde dünyanın değerini düşürmek içindir. Bu ayetteki ifadelerle göre dünya hayatı çok kısadır. İnsanın ruh ve duygularından onun gölge ve imajı, kısacık bir zaman, geçici bir an, hızlıca elden çıkan bir mal ve değişen bir gölge gibidir” diyen Kutub, ayetin dünya hayatının kısa ve önemsizliğini vurguladığını ifade etmektedir (Kutub, 1972, 2233).

Bu şekilde inkârcıların dirilişi geçici olan bir takım dünya menfaatleri uğrunda yalanlamalarının büyük bir hüsrana uğradığı ortaya çıkmış olmaktadır.

Diriliş günü meydana gelecek olayları haber veren ayetlerden bir diğeri de Kamer Suresi yedi ve sekizinci ayetleridir. Yüce Allah ayette şöyle buyurmaktadır: *“O gün insanlar gözleri baygın bir halde kabirlerinden çıkarlar. Tıpkı etrafa yayılmış çekirgeler gibi. O gün onlar, davetçinin sesine koşarak çıkarlar. Kâfirler: ‘Bu zor bir gündür’ derler”* (Kamer, 54/7-8). Diriliş günün kâfirler için zor bir gün olacağını haber veren bu ayetle ilgili olarak da Kutub şöyle söylemektedir: *“Çekirge sürülerinin oluşturduğu tablo ayette sunulan manzaranın anlatımına yardımcı olmaktadır. Mezarlarından çıkan bu kalabalıkların dehşetten ve alçalmışlıktan gözleri donuktur. Sürü halindeki bu kalabalık kendilerini çağıran çağırıcıya doğru hızla gidiyor”* (Kutub, 1972, 3429). Gözlerdeki donukluğu dehşete ve yaşadıkları utanca bağlayan Kutub ayette geçen davetçinin kendilerini bilmedikleri, tanımadıkları ve eşi görülmemiş zor bir işlem için çağırdığını ve bu toplanma ve hızlı adımlarla koşuşturma esnasında kâfirlerin diriliş gününün zor bir gün olduğunu tam olarak anladıklarını dile getirmektedir (Kutub, 1972, 3429).

Diriliş günü kabirlerinden kalkan ve dünyadayken, dirilerek kabirlerinden kalkacağı günü yalanlayan kâfirlerin, o günkü davranışları ve içinde buldukları durumun anlatıldığı ayetlerden biri de, Mearic Suresi kırk üçüncü ayettir. Ayette şöyle buyrulmaktadır: *“O gün kâfirler kendilerini zillet bürümüş, gözleri açılmış bir halde sanki dikili bir şeye koşuyorlarmış gibi süratle kabirlerinden çıkarılırlar. İşte vaat edilen gün bu gündür”* (Kutub, 1972, 3703). Hızlıca kabirlerinden çıkan, donuk ve bilinçsizce koşuşturan inkârcıların hallerinin tasvir edildiği bu ayet hakkında Kutub şu tespittedir: *“Bu durumda kâfirlerin durumlarını hiçe sayma ve onların heyecan ve korku içinde beklemelerine yol açan bir tehdit bulunmaktadır. O günkü görünümünün sahnelenmesinde korku ve ürperti saçan bir üslup hâkimdir. Onların kendileri ile gururlanmalarına uygun düşen bir eğlenme ve alay bulunmaktadır”* (Kutub, 1972, 3703). Kutub ayette inkârcılara yönelik bir alay ve tehdit havasının sezildiğini ifade etmektedir. Ardından ayeti alay anlamında yorumlamakta ve bunun nedenine değinerek şöyle söylemektedir: *“O kabirlerinden çıkanlar tapacakları bir puta gidiyorlarmış gibi koşuyorlar.’ Bu cümlede de onların dünyadaki durumlarına eşit bir küçümseme sezilmektedir. Çünkü onlar dünyadayken putlara koşarlardı. Aynı şekilde bu günde koşuyorlar. Ama ne yazık ki o günle bu gün arasında uçurumlar vardır”* (Kutub, 1972, 3703). Kutub ayette inkârcıların diriliş günündeki o perişan ve ürkütücü hallerinin dünyadaki davranışlarına uygun bir karşılık olduğunu ifade etmektedir.

Kutub’un tefsirinde diriliş konusunda üzerinde durduğu bir başka husus ise dirilişin Allah’ın vaadi olduğu ve Allah’ın vaadinden dönmeyen olması dolayısıyla da kesinlikle gerçekleşecek olmasıdır. Dirilişin vuku bulacağına dair Allah’ın vadini dile getiren ayetlerden biri Kıyamet Suresi’nde yer almaktadır. Ayette Allah şöyle buyurmaktadır: *“Hayır, kıyamet gününe yemin ederim. Hayır, kendini kınayan nefse yemin ederim. İnsanoğlu kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi*

mi zannediyor? Biz onun parmak uçlarını bile bir araya getirmeye kadiriz” (Kıyamet, 75/1-4). Bu yemin amellerin karşılığının verileceği günün gerçek ve kesin olduğu manasını içermektedir (Cevziyye, 2011, 406). Seyyid Kutub bu ayetle ilgili olarak şunları ifade etmektedir: “Bu şekilde olumsuzluk ifadesinden sonra yapılan yemin etki yönü ile doğrudan yapılan yeminden daha etkileyicidir. Burada bunu yapmakla amaçlanan şeyde zaten budur. Kuran’da çeşitli yerlerde tekrar edilen bu yöntemle hisler üzerinde fazlaca bir etki bırakılmaktadır” (Kutub, 1972, 3768). Burada Allah’ın yemin üslubu üzerinde durmakta ve bu yeminin dirilişin gerçekliğini daha da ziyadeleştirdiğini ifade etmektedir.

Kutub çürüyen, toprağın altında dağılan ve tamamen kaybolan kemiklerin, insanı canlı olarak yeniden dünyaya getirmek için tekrar bir araya toplanması düşüncesinin müşrikler için içinden çıkılmaz zor bir problem olduğunu söylemektedir. Hatta ona göre aynı problemin bazı kimseler için günümüze kadar sürüp gelmesi bile muhtemeldir. İşte bu noktada Kuran çürüyen ve dağılan kemiklerin toplanamayacağı düşüncesinde olanlara bunun mutlaka gerçekleşeceğini belirten güçlü bir cevap vermekte ve Allah’ın insanın parmak uçlarını bile yeniden yaratmaya kadir olduğunu vurgulamaktadır (Kutub, 1972, 3768).

Kutub bu ayette geçen “benan” kelimesinin anlamına değinmekte ve parmakların kenarları yani uçları anlamına geldiğinin vurgulamaktadır. Bu kelimenin diriliş olayını yani kemikleri toplama operasyonunu sırf toplanmaktan daha karışık bir işle pekiştirdiğini vurgulamaktadır. Kutub parmak uçlarının yeniden yaratılması ve eskiden oldukları gibi düzenlenerek yerlerine konması hakkında şöyle bir açıklamada bulunmaktadır: “Bu insanın en ince noktasına kadar yeniden yaratılacağından, parmak uçlarının bile kaybolmadan vücudun tamamlanacağından, yerlerinin asla karışmayacağından, aksine kusursuz bir şekilde yaratılacağından, hiçbir organın eksik veya şeklinin bozuk olmayacağından, organ ne kadar küçük ve zarif de olsa, durumun değişmeyeceğinden kinayedir” (Kutub, 1972, 3768). Yani diriliş olayı insana ne kadar zor gibi görünürse görünsün, gerçekleştirilmesi ne kadar imkânsız gibi gelirse gelsin, Allah’ın vaadidir ve bu vaat gereğince de Allah takdir ettiği bir zamanda diriliş olayını gerçekleştirecektir.

2. Dirilişin Kur’ani Delilleri

Kur’an’ın birçok ayetinde diriliş olayına dikkat çekilmektedir. Dirilişi inkâr edenlere karşı Kur’an açık deliller getirmek sureti ile bu olayı kanıtlamaya ve inkârcıların iddialarını çürütmeye çalışmaktadır. Kutub’un da dirilişin ispatı konusunda sunduğu delillerin Kur’an ayetleri bağlamında şekillendiği görülmektedir. Dirilişin Kur’ani delillerinden olan ayetlerden biri Hac Suresi beşinci ayettir. Ayette Allah şöyle buyurmaktadır: “*Ey insanlar, eğer öldükten*

sonra dirileceğinizden kuşkunuz varsa, biliniz ki, gücümüzü kanıtlamak için sizi önce topraktan, sonra spermadan, sonra embriyodan, sonra yapısı belli-belirsiz bir çığnemlik et parçasından yarattık...” (Hac, 22/5). Kutub, ilk yaratılışın ikinci yaratılıştan daha zor olduğunu dile getiren bu ayeti şöyle açıklamaktadır: “Diriliş daha önce var olan bir hayatın tekrar verilmesidir. Şu halde diriliş -insanların ölçülerine göre- hayatı ilk defa gerçekleştirmekten daha kolaydır. Gerçi Allah'ın gücüne göre kolay şey, zor şey olmaz” (Kutub, 1972, 2409). Diriliş Allah'ın daha önce yapmış olduğu bir olayın ikinci kez tekrarıdır. Dolayısıyla bu yönü ile de ilk kez yaratılıştan daha kolaydır. Burada Allah'a ne ilk yaratma, ne de ikinci kez yaratma da herhangi bir zorluk yoktur.

Ardından şunları söylemektedir: “Ne var ki, Kur'an insanları kendi ölçülerine, mantıklarına ve kavrama yeteneklerine göre zorunlu tutuyor ve kalplerini her an karşılaştıkları, yaşadıkları ve görüp bildikleri şeylere yöneltiyor” (Kutub, 1972, 2409). Kutub burada, Kur'an'ın böyle bir delil sunmasının sebebinin, insanın anlama yeteneklerine uygun olarak, diriliş gerçeğinin kalplerine yer etmesini sağlamaya yönelik olduğunu vurgulamaktadır. “Basiretli bir gözle, açık bir kalple, kavrayan bir duyarlılıkla bakacak olurlarsa, bu da olağanüstü olaylardan biridir. Ama bu olağanüstü olayı gördükleri halde, her an karşılaştıkları halde bilinçli bir şekilde bakmıyorlar ve dikkat etmiyorlar” (Kutub, 1972, 2409). Diriliş olayı mucizevî bir olay olmasına rağmen inkârcılar ibret gözü ile bakıp ders almamakta ve kasıtlı bir şekilde dirilişi inkâr etmektedirler.

Ardından Kutub ilk yaratılıştaki mükemmelliğe dikkat çekmek amacıyla insanın hammaddesi olan toprakla insan arasında bir mukayese yapmakta ve şunları söylemektedir: “İnsan özü, iskeleti ve yiyecekleri ile topraktan bir parçadır. Bütün elementleri bu toprakta somutlaşmıştır. Ama toprak nerede insan nerede? Şu basit ve bilinçsiz atomlar nerede? Aktif ve algılayan, etkileyen ve etkilenen, ayaklarını yere basarken kalbi ile göklere doğru yükselen bu mükemmel yaratık nerede?” (Kutub, 1972, 2409). İnsanın aslının toprak olması son derece şaşırtıcıdır. İnsan dış görünüşü itibari ile toprakla herhangi bir şekilde benzerlik arz etmeyen bir yapıya sahiptir. “Kuşkusuz bu, derinliği ve boyutları uzun mesafeleri kapsayan olağanüstü bir değişimdir. Aynı zamanda ölüleri diriltmekten aciz olmayan ilahi güce tanıklık etmektedir” (Kutub, 1972, 2409). Toprağın canlanarak, işiten, gören ve yürüyen bir canlı şekline dönüşmesi, Allah'ın olağanüstü kudretine tanıklık etmektedir. Çünkü bu olağanüstü yaratığı topraktan ilk defa var eden yüce Allah'tır.

Kutub ilk yaratılışın ikinci yaratmaya göre zor olduğunu izaha devam etmekte ve şunları aktarmaktadır: “Allah'ın iradesi kendisine yöneldikten sonra her şeyin aynı olduğunu anlamıyorlar. Kemik ve un ufak olmuş bedende bile yine de bir insanlık kokusu ve hayatı andıran birtakım olgular vardır” (Kutub, 1972, 2233). Ufalanmış kemiklerde bir canlılık belirtisi ve bir yaşam kokusu vardır. Bunların bir araya getirilmesi Allah için hiç de zor değildir. “Demir ve taş ise, bunlara göre canlılıktan daha uzaktır, onlara deniyor ki: İster taş olun ister demir, ister taş ve demirden başka canlanmasını ve hayatın içine gireceğini bir türlü düşünemediğiniz

hayattan daha uzak bir varlık olun. Allah sizi kesin diriltecektir" (Kutub, 1972, 2233). Kutub Kur'an'ın müşriklere taş ve demir olsalar bile Allah'ın kendilerini diriltmeye gücünün yeteceğini bildirdiğini ve bu şekilde onlara meydan okuduğunu dile getirmektedir.

Muhakkak ki taşın ve demirin diriltilmesi, kendisinde canlılık belirtisi olan kemiklerin diriltilmesinden daha kolaydır. "Aslında onlar taş, demir veya başka bir varlık olma imkânına sahip değiller. Fakat bu söz meydan okumak içindir. Ayrıca burada onlar aşağılanmakta ve azarlanmaktadır. Çünkü taş ve demir cansız varlıklardır, hissetmez ve etkilenmezler" (Kutub, 1972, 2233). Kutub, kâfirlerin dirilişi inkâr etme hususunda taş ve demire benzediğini, onlar gibi kalplerinin kaskatı olduğunu söylemektedir. Çünkü ilk yaratılış yani yoktan yaratılış üzerine tefekkür eden bir kalp, ilk yaratılışın mucizesine açık bir şekilde tanıklık eder ve bu olayın âhirette yeniden dirilişi ispatlayan bir delil olduğunu anlar. Ancak kâfirlerin bu gerçeği idrak edememesinin sebebi, kalplerinin katılaştığı olmasıdır.

Yine Hac Suresi beşinci ayetin devamında ise kurumuş toprağın indirilen yağmur suyuyla canlanıp kabarması olayı, dirilişin bir başka delili olarak sunulmaktadır. "*Yeryüzünü de kupkuru görürsün. Fakat biz oraya su gönderdiğimizde titreşir, kabarıp ve her göz alıcı bitkinin çiftini yetiştirir*" ayeti, dirilişin delillendirildiği ayetlerden biridir (Hac, 22/5). Bu ayeti tefsir eden Kutub, kuru toprağın yeşermesi ile insanın ölümden sonra tekrar dirilişi arasında bir irtibat kurmakta ve şöyle söylemektedir: "Sönüp kurumaya yüz tutmak hayatla ölüm arasında bir aşamadır. Su verilmeden önce yerde böyle olur. Çünkü su hayat ve canlılar için vazgeçilmez bir unsurdur. Toprağın üzerine su indiği zaman harekete geçer ve kabarıp" (Kutub, 1972, 2411). Kurumuş toprak, üzerine inen yağmur suları ile canlanmakta, kabarmakta ve hareketlenmektedir. Kutub'a göre bu hareket, son derece ilginç bir harekettir. "Bilimsel çalışmalardan yüzlerce yıl önce Kur'an-ı Kerim bunu ortaya koyuyor. Çünkü kurumuş toprak üzerine su iner inmez sarsılarak harekete geçer. Suyu içer ve kabarıp. Gelişerek bitkiler için hayat elverişli hale gelir" (Kutub, 1972, 2411). Kutub burada ayetin toprağın su ile kabarıp, harekete geçmesi olayını haber vermesini, Kur'an'ın mucizelerinden biri olarak değerlendirmektedir.

"Hayatın gizlendikten sonra ortaya çıkması, kurumaya yüz tuttuktan sonra canlanması kadar güzel bir şey var mıdır? Kur'an-ı Kerim bütün canlı varlıklar arasındaki yakınlıktan bu şekilde söz eder" (Kutub, 1972, 2411). Kutub'a göre Kur'an burada insan ve kurumuş toprak arasında irtibat kurmakta, kurumuş toprağın yağmur suyu ile dirilişini örnek vermek sureti ile insanın dirilişini delillendirmeye çalışmaktadır. Kutub devamında Kur'an'ın bu anlatım yöntemi hakkında da şöyle söylemektedir: "Hiç kuşkusuz bu, canlılar arasındaki bu güçlü yakınlığa dikkat çekmek için başvurulmuş son derece ilginç bir yöntemdir" (Kutub, 1972, 2411).

Ardından Kutub konuyu detaylandırıcı bilgiler vermeye devam ederek şunları dile getirmektedir: “Kurumaya yüz tuttuktan sonra topraktan hayatın filizlenmesi yüce Allah'ın gerçeğin ta kendisi oluşu ile bağlantılıdır...” (Kutub, 1972, 2411). Yani ona göre kurumuş toprağın su ile canlanması Allah'ın varlığına delalet etmektedir. “O ölüleri diriltir. Çünkü ölüleri diriltmek, yeniden hayat vermektir. İlk defa hayatı var eden O'dur. İkinci defa var eden de O'dur. Hak ettikleri karşılığı alsınlar diye. Yaratılışın hikmeti ve planı bu dirilişi zorunlu kılmaktadır çünkü” (Kutub, 1972, 2411). Allah'ın dünyadayken canını aldığı kimseleri tekrar diriltmesi, boşu boşuna olmayıp, bir hikmete yöneliktir. İnsanlar dünyada hak ettiklerinin karşılığını almak üzere diriltilecek ve hiç kimse en ufak bir haksızlığa maruz kalmaksızın yaptıklarının karşılığını alacaktır.

Yine Kur'an'da diriliş olayını delillendiren somut örneklerle de yer verilmektedir. Bu örnekler dünyadayken vuku bulan diriliş olaylarıdır. İnsanların öldükten sonra tekrar dirilmeleri sadece âhirete has kılınmış bir vakıadır. Fakat yüce Allah bazen çeşitli maksatlarla canlıları öldürüp henüz dünyadayken diriltmektedir. Bunu Kur'an ayetlerinden anlamaktayız. Nitekim Bakara Suresi 256. ayette şöyle buyrulmaktadır: “*Yahut altı üstüne gelmiş kasabaya uğrayan kimseyi görmedin mi? O kimse: 'Burayı Allah ölümünden sonra nasıl diriltecek?' demişti. Bunun üzerine Allah o kimseyi öldürüp, yüz yıl böyle bıraktı. Sonra tekrar diriltti ve ona 'ne kadar kaldın?' dedi. O da 'bir gün ya da bir günün bir bölümü kadar' dedi*” (Bakara, 2/259). Bu ayette sözü edilen kasabanın Kudüs olduğunu söylenilmektedir. Üzeyr isimli bir şahıs oraya gelmiş ve harabeye dönmüş ve halkı helak olmuş bu şehrin bir daha nasıl diriltileceğini düşünmüştür. Bunun üzerine Allah onu yüz yıl ölü bırakmış ve sonra diriltmiştir (Tâberi, 1988, 197-198). Dirilişin delili olarak sunulan bu ayetle ilgili olarak Kutub şunları söylemektedir: “Bunları söyleyen kişi aslında Allah'a inanan bir kimsedir. Bu kasabanın çürümüş ve yıkıntı haline gelmiş olduğunu görünce hayretler içinde kalır ve buranın bir daha nasıl eski haline geleceğini tasavvur edemez. Bir tablo ancak bu kadar şaşırtıcı bir görünüm arz edebilir” (Kutub, 1972, 299). Kutub burada Üzeyr hakkında bilgi vermekte, onun şaşkınlığını dile getirmekte ve ardından adamın öldürülerek tekrar diriltilmesi olayını şöyle özetlemektedir: “Bu olay Allah'ın şartlara bağlı olmaksızın istediğini yapabilecek güçte oluşunun bir kanıtı olması açısından son derece önemlidir” (Kutub, 1972, 299). Dirilişin kanıtı olarak sunulan bu ayet aynı zamanda Kutub'a göre Allah'ın sınırsız güç ve kudretinin açık bir kanıtıdır.

Yine bu ayet dışında bazı Kur'an ayetleri de henüz dünyadayken gerçekleşen diriliş olaylarına farklı örnekler sunmakta ve dirilişin hak olduğu üzerinde ısrarla durmaktadır. Bu ayetlerden bir diğeri de Bakara Suresi yetmiş üçüncü ayettir. Ayette şöyle buyrulmaktadır: “*Kesilen sığırın bir parçasıyla o ölüye vurun*” dedik. İşte Allah ölüleri böyle diriltir ve düşünesiniz diye işaretlerini size böyle gösterir” (Bakara, 2/73). Bir zamanlar İsrail oğulları bir adam öldürmüş ve bundan dolayı da hepsi birbirini suçlamıştır. Allah gizli olanı ortaya çıkarmak için onlardan bir sığır kesmelerini istemiştir. Onlar da bir sığır kesmiş ve ölüye

vurmuşlardır. Akabinde ölü dirilmiş ve kendini öldüreni göstermiştir (Tâberi, 1988, 62). Seyyid Kutub henüz dünyadayken dirilişin gerçekleştiğini haber veren bu ayet hakkında şunları dile getirmektedir: “Bu kısa olayın Kur’ân’ın akışında da belirtildiği gibi çeşitli yönleri vardır. Olayın işaret ettiği yönlerden biri Allah’ın yaratıcı gücünü, öldükten sonra dirilme gerçeğini, ölümün ve hayatın olduğunu vurgulamasıdır” (Kutub, 1972, 80). Kutub burada ayetin Allah’ın gücüne ve dirilişin hak olduğuna bir delil olduğunu ifade etmektedir. Kutub onların zaten Allah’a inanma, Allah’a güvenme ve Peygamberin getirdiğini tasdik etmeye hazır olma gibi bağlarını kopardıklarını, kendilerine sunulan teklifleri kabul etmekten kaçındıklarını, bunu inkâr etmek için delil ve mazeretler sunduklarını ve alaycı ifadeler kullandıklarını belirtmekte, ardından bu tutumları nedeniyle Allah onların inkârlarına karşı bir delil olsun diye kesilen sığırın bir parçasını ölüye vurmasını istediğini ve bu şekilde ölünün dirilerek gerçekleri konuştuğunu ifade etmektedir (Kutub, 1972, 80).

Kutub’a göre Allah’ın ölüleri diriltmek için bir sebebe veya bir araca ihtiyacı yoktur. Kesilen inekle, diriltilecek ölü arasında da bir münasebet yoktur. O halde burada Allah’ın bir muradı söz konusudur. Normalde İsrail oğullarında kurban kesmek bir adetti. Kesilen sığırın cesedinden alınan parça ölünün vücuduna hayat vermiştir. Aslında bu parçada ne hayat bulma ne de hayat verme gücü yoktur. Bu parça sadece Allah’ın gücünü ortaya koyan bir araçtır. İnsanlar Allah’ın gücünün ne şekilde işlediğini görmezler sadece bu gücün sonuçlarını gözlerler. Bu olayın derinliğini kavrayamazlar. Yani Allah bu olayda olduğu gibi ölüleri diriltir ama nasıl olduğunu bizler bilemeyiz. Bu gibi olaylar Allah için kesinlikle zor değildir(Kutub, 1972, 80).

Sonuç

Diriliş olayı gerek Kur’an’da, gerekse Hz. Peygamberin hadislerinde haber verilen bir gerçektir. Birçok İslâm âlimi de diriliş hakkında görüş beyan etmiştir. Seyyid Kutub da “*Fi Zılâl’il-Kur’an*” isimli tefsirinde, Kur’an ayetleri bağlamında diriliş hakkında kapsamlı bilgi sunmaktadır. Kutub dirilişin gerçekleşeceğini Allah’ın kesin bir vaadi olduğu üzerinde durmakta ve bu vaadinden dolayı bu olayın gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Her ne kadar diriliş insan aklının alamadığı bir olaymış gibi görünse de, Allah dirilişi vaadi gereğince gerçekleştirecektir. Allah’a bu konuda herhangi bir zorluk yoktur. Nitekim Allah parmak uçlarını bile bir araya getirmeye muktedirdir. Gerçekleşmesi kesin olan bu olayın boş yere yani hikmetsiz olmadığını, diriliş ile inkârcıların dünyadayken yaptıkları inkâra karşı hak ettikleri cezayı alacaklarını buna mukabil diriliş gerçeğine kulak vererek bunun gereğini yerine getiren müminlerin ise mükâfatlandırılacağını söylemektedir. Kutub ayrıca diriliş anında meydana gelecek olaylara ve inkârcıların o günkü şaşkınlığına, yaşadıkları büyük dehşete ve insanların çekirge sürüsü gibi kabirlerinden çıkıp etrafa dağılışlarına da değinmektedir.

Kur'an'ın birçok ayetinde diriliş olayına dikkat çekilmektedir. Dirilişi inkâr edenlere karşı Kur'an açık deliller getirmek sureti ile bu olayı kanıtlamaya ve inkârcıların iddialarını çürütmeye çalışmaktadır. Kutub'un dirilişin bu Kur'ani delilleri üzerinde hassasiyetle durduğu görülmektedir. Dirilişin ispatlandığı bu ayetler ışığında konuyu canlı ve hareketli sahne sunumlarıyla ele almaktadır. O, ilk yaratılış üzerinde durmakta, ilk yaratılışın ikinci kez yaratılıştan daha zor olmasından yola çıkarak, dirilişin Allah için zor olmadığını vurgulamaktadır. Yine dirilişi delillendirmede yağmur suyu ile kurumuş toprağın diriltilmesi örneği üzerinde durmaktadır. Kutub'un diriliş mevzusunda değindikleri bu kadarla sınırlı olmayıp, burada sunulanlar onun görüşlerinden sadece kısa bir kesittir.

KAYNAKLAR

- ABDUH**, Muhammed, *Tevhid Risalesi*, Fecr Yayınevi, Ankara 1986.
- ABRAMAHOV**, Binyamin, *İslam Kelamı*, Çev. Emine Buket Sağlam, İnsan Yayınları, İstanbul 2010.
- BİLMEN**, Ömer Nasuhi, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Cilt 4, Ankara Akçağ Yayınları, İsyambul 1991.
- CEVZİYYE**, İbn Kayyim, *Bedâi'ut-Tefsir*, Cilt 2, Der. Yusrî el-Seyyid Muhammed, Polen Yayınları, İstanbul 2011.
- COŞKUN**, İbrahim, *İslam Düşüncesinde İnkâr Problemi*, Tekin Kitapevi, Konya trs.
- CÜRCANİ**, Seyyid Şerif, *Şerhu'l-Mevakif*, Çev. Ömer Türker, Kırk Gece Yayınları, İstanbul 2011.
- ÇELEBİ**, İlyas, "Ölüm ve sonrası", *Kelam*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, 677-714.
- ERDEMCİ**, Cemalettin, *Kelam İlmine Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2012.
- ESEN**, Muammer Esen ve bşk., "Ölüm ve Sonrası," *Sistemik Kelam*, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara 2006, 328-245.
- EŞ'ARİ**, Ebu Hasan, *El-İbâne an Usulu'd-Diyane*, Medine 1410.
- GAZZÂLİ**, Ebu Hamid, *Filozofların Tutarsızlığı*, Çev. Mahmut Kaya ve bşk., Klasik Yayınları, İstanbul 2012.
- GAZZÂLİ**, Ebu Hamid, *İhya-u Ulumiddin*, Daru's-Selam, Kahire 1424.
- HARPUTİ**, Abdullatif, *Kelam Tarihi*, Sade. Muammer Esen, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.
- KARADAŞ**, Cafer, *İslam Düşüncesinde Âhiret*, Emin Yayınevi, Bursa 2008.
- KUTUB**, Seyyid, *Fi Zılâli'l-Kur'an*, Cilt 1, Dar'üş-Şûruk, Beyrut 1972.

- NESEFİ**, Umar, *Metni Hakaiki Akaidi'l-İmam en-Nesefi*, Sahafiye-i Osmaniyye, İstanbul 1293.
- SABUNÎ**, Nureddin, *el-Bidaye fi Usuli'd-Din*, Külliyyete bi Cemaati Marmara, İstanbul 2011.
- ŞEHRİSTANİ**, Ahmed Ebu'l Feth, *Milel ve Nihal*, Çev. Mustafa Öz, Lietra Yayıncılık, İstanbul 2011.
- TÂBERİ**, Ebu Cafer, *Camiu'l-Beyan an Tevili Ay'il-Kur'an*, Cilt 3, Dar'ul-Fikr, Beyrut 1988.
- TEFTAZANİ**, Ebu'l Vefa, *Şerhu'l-Akaid/Kelam İlmi ve İslam Akâidi*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 2010.
- YARAN**, Cafer Sadık, "Death and Immortality in İslamic Thought," *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı. 10, Samsun 1998, 103-129.
- YAVUZ**, Yusuf Şevki, "Ba's", *TDV Ansiklopedisi*, V, 98-100.